

Вертикальний контекст поеми «Пан Тадеуш» Адама Міцкевича

У статті проаналізовано вертикальний контекст поеми видатного польського письменника Адама Міцкевича «Пан Тадеуш». З'ясовано, що вертикальна площина твору має традиційну смислову структуру, оскільки складається з семантичного поля національно-маркованих лексем, котрі здебільшого презентують литовський і польський культурно-історичні контексти, та сектору алюзивних одиниць й номінацій, де найвища продуктивність властива алюзіям, першоджерелом яких є міфологія, світова історія, культура.

Ключові слова: вертикальний контекст, горизонтальний контекст, імпліцитний зміст, фонові інформація, національно-маркована лексика (реалії), алюзія, рівні прочитання художнього твору.

У кожній літературі є митці-патріоти, чия життєва позиція, кругозір, громадська діяльність, художня творчість мають особливий вплив на формування національної свідомості. Їх твори – реакція на реалії історико-культурного процесу, не обмежені описом, натомість містять глибокий аналіз, окреслюють наслідки й перспективи, певною мірою детермінують розвиток політичної та культурної ситуації в країні, її майбутнє.

Польща має повне право пишатися своєю художньою літературою, котру характеризує потужне патріотичне звучання. Патріотизм для поляків не є буденним поняттям, займає одне з найвищих місць в ієрархії національних цінностей. Історичне минуле країни подекуди було таким складним, що тільки завдяки внутрішній силі її населення сучасна Польща функціонує як незалежна держава, котра у боротьбі за свій суверенітет зуміла зберегти власну релігію, мову, культуру. Хоча були часи, коли територію Польщі розділили між собою Росія, Пруссія, Австрія, але навіть тоді вона не згасла духовно – існував народ, який розмовляв польською, шанував національну спадщину, звичаї, традиції, сповідував католицизм, не забував про славетних предків.

Потужною підтримкою в часи державної невизначеності, суспільно-політичних та економічних конфліктів були польські письменників, котрі не боялися відверто говорити про те, що

відбувалося, не замовчували реалій, які нищили польську культуру, релігію, натомість виступали проти насильства влади, боролися за свободу, незалежність держави загалом, пересічного поляка зокрема. Саме такою була громадянська позиція поета-патріота, борця, митця, котрий проголошував правду, Адама Міцкевича, особистості, з якою навіть у XXI ст. асоціюється Польща у світовому контексті.

Наукові дослідження життєтворчості А. Міцкевича в польській філологічній науці мають тривалу історію. В літературознавстві та лінгвістиці є чимало ґрунтовних робіт, предметом аналізу яких були вибрані твори видатного польського письменника, його життєвий шлях, світоглядні позиції. Дослідники цікавилися найрізноманітнішими проявами таланту митця – темами, котрі розкривав у своїх літературних текстах, способами представлення дійсності, взаємозалежністю об'єктивізму і суб'єктивізму, поетикою творів, їх вербальним багатством і т. д. Відомий літературознавець С. Ступкевич [9] детально описав найістотніші події життя Адама Міцкевича, показав їх вплив на творчість, звернув увагу на залежність останньої від суспільної позиції і громадської діяльності майстра художнього слова. К. Гурський [6], М. Яструнь [7] та інші науковці у своїх дослідженнях подають детальний аналіз творів письменника, звертаючи увагу на їх романтичний характер, ідейне й мовне розмаїття. Чи не найбільше праць про творчість Адама Міцкевича написано на тему його славетного «Пана Тадеуша». На їх тлі вирізняються розвідки І. Хжановського [5], С. Пігоня [8] та ін.

Попри ґрунтовну історію вивчення «Пана Тадеуша» А. Міцкевича, вертикальний контекст цього твору залишався поза увагою дослідників, що і зумовлює актуальність нашої розвідки, метою котрої є аналіз національно-маркованої лексики, алюзій, що формують вертикальну площину прочитання поеми.

У мовознавстві вертикальний контекст активно вивчають ще з другої половини минулого століття. У працях О. Ахманової та І. Гюббенет [1] ґрунтовно описано екстратекстову природу названої категорії, її семантичну структуру. Основою для інтерпретації культурологічного наповнення вертикального контексту є мовознавчі роботи Є. Верещагіна і В. Костомарова [3].

Для повноцінної перцепції читачем усього ідейно-тематичного багатства художнього твору необхідно проаналізувати фонову інформацію, відомості позатекстового, зовнішнього, контексту, котрі

формують вертикальну змістову площину. Вони не лежать на поверхні, виражають у скомпресованій формі свій смисловий потенціал, становлять фон для сприйняття предметно-логічних й емоційно-експресивних ланцюгів внутрішнього контексту, наповнюють його матеріалом, що співвідноситься з національним і світовим історико-культурним простором, стають «каналом, через який відбувається діалог між художнім текстом і культурою, внаслідок чого перший входить до семіотичного простору останньої» [2, с. 7].

Отож, аби збагнути усе смислове багатство літературного тексту, реципієнт повинен декодувати вертикальний контекст, що акумулює у своїй структурі екстратекстову інформацію – культурологічну (національно-марковану і загальнокультурну (співвідносну зі світовою культурою)), котрій притаманний імпліцитний спосіб вираження семантики. Ця категорія є важливим сектором внутрішньотекстової організації, оскільки за мінімальної експліцитної репрезентації на денотативному рівні генерує відомості, що впливають на розвиток сюжетних ліній горизонтальної площини, може також бути факультативним елементом у змістовій структурі художнього твору [2, с. 3].

Вертикальний контекст поеми «Пан Тадеуш» має традиційну будову: складається з семантичних полів національно-маркованих одиниць й алюзивних номінацій і цитат. Перше характеризує виразна детермінованість польським та литовським культурним простором. Воно, реконструюючи знакові події минулого, тогочасний соціально-культурний устрій, особливості життя, світосприйняття різних верств населення, продукує інформацію про історичні, мистецькі, побутові реалії Литви й Польщі XVIII ст.

Елементи сектору реалій характеризує ускладнена смислова організація, у якій вирізняємо зовнішнє (експліцитне) й внутрішнє (імпліцитне) значення, останньому притаманна конотативна природа вираження семантики, здатність генерувати додаткові екстралінгвальні відомості. Це дозволяє співвідносити той чи інший номен з позамовною дійсністю, вербально зобразити способи перцепції довкілля, специфіку словесного означення реальності.

Виділяємо такі групи національно-маркованих (безеквівалентних, фонових) лексем, співвідносних з польською та литовською історією і культурою, котрі формують вертикальний контекст поеми «Пан Тадеуш», як: історичні, культурно-освітні, релігійні, побутові та інші.

Історичні коментарі, паралелі А. Міцкевич вводить у смислову структуру поеми у скомпресованій формі. Так, називаючи лише імена відомих литовських князів і королів, автор імпліцитно презентує потужний потік відомостей про славетне минуле Литви. Письменник не вдається до глибинного аналізу ролі правителів у процесі державотворення, усвідомлюючи, що антропоніми Міндовг, Витень, Гедимін, Ольгерд та ін. конотують інформацію про боротьбу з хрестоносцями, спроби впровадження християнської віри, конфлікти всередині династії й под.: *Groźnego Witenesa, wielkiego Mindowy, I Giedymina* (Великий князь Литовський з 1295 р., за його правління значно розширилися кордони Литовського князівства, успішно боровся з хрестоносцями; засновник Литовської держави, Великий князь Литовський, король Литви з 1253 р., об'єднав племінні князівства, у 1251 р. прийняв християнство, щоб стати королем, проте згодом повернувся до віри своїх пращурів; Великий князь Литовський в 1316–1341 рр., засновник династії Гедимоновичів, у 1325 р. уклав союз з польським королем Владиславом I Локетком для спільної боротьби проти хрестоносців, титулував себе «королем литовців і Русі»); *Wyszedł Kiejstut i Olgierd* (син Гедиміна, Великий князь Литовський в 1381–1382 рр., конфліктував зі своїм племінником Владиславом Ягайлом, що призвело до громадянської війни; Великий князь Литовський, син Гедиміна, правив разом з братом, один з основних будівничих Великого князівства Литовського, батько литовського князя і польського короля Ягайла).

Фонові лексеми як структурні одиниці вертикального контексту поеми активно сигналізують про важливість для А. Міцкевича теми боротьби за незалежність батьківщини. Високу продуктивність виявляють антропоніми, котрі пов'язані з національними повстаннями проти Росії та Пруссії, що відбулися як на території Польща, так і Литви. Йдеться про славетних поляків, литовців, котрі брали участь у визвольних виступах, боролися проти іноземних загарбників. Автор, згадуючи лише прізвище керівників повстань, вводить у смислову структуру твору потужний сектор інформації про небажання, супротив підпорядковуватися окупантам, готовність створювати нові органи влади, очолювати народ у боротьбі, нехтувати власними інтересами задля національних: *Tu Kościuszko w czamarce krakowskiej, z oczyma Podniesionymi w niebo, miecz oburącz trzyma* (національний герой Польщі, очолив народне повстання проти

Росії та Пруссії 1794 р.); *Dalej Jasiński, młodzian piękny i posepny; Obok Korsak, towarzysz jego nieodstępny* (керівники повстання 1794 р. у Вільні та його околицях, загинули, захищаючи Варшаву у ході битви з військами Суворова); *Co by rzekł wojewoda Niesiołowski stary* (останній новогрудський воєвода Великого князівства Литовського, брав активну участь у підготовці національно-визвольного повстання на Литві, входив до складу Найвищої тимчасової ради у Вільні); *Nikt go na polowanie uprosić nie może, Białopiotrowiczowi samemu odmówił!* (останній писар Великого князівства Литовського, символ патріотизму на Литві); *Dalej w polskiej szacie Siedzi Rejtan, żałośny po wolności stracie* (військовий і політичний діяч Великого князівства Литовського, учасник Барської конфедерації, депутат «подільного» Сейму Речі Посполитої, виступав проти загарбницької політики Росії); *Książę Dominik, kiedyś z nim razem polował i... z generałem Mejenem* (активний учасник народно-визвольних повстань у кінці XVIII ст., захисник Вільна у 1794 р.).

Натрапляємо на згадки про історичні події, котрі мали вплив на долю Європи загалом, Польщі зокрема: ... *pokój w Tylży zrobił!* (мирні договори між Францією, Росією, Пруссією, укладені у містечку Тільзіті, результатом яких стало утворення Варшавського князівства).

У секторі фонових лексем, що відтворюють реалії тогочасного державного устрою, фіксуємо номени на позначення різного рівня офіційних знаків, емблем, символів: *Ze pierwszą Pogoń w Litwie zatkną krewni moi!* (герб Великого князівства Литовського, зображення озброєного срібного лицаря на срібному коні, розташоване на червоному полі); *Ostatni król, co nosił kołpak Witoldowy* (традиційна назва символу влади Великого князя Литовського).

У вертикальній площині поеми натрапляємо на чимало прямих вказівок на державні посади, котрі на той час функціонували: *Podkomorzy już zjechał z żoną i z córkami* (попередньо високопосадовець, *Princeps Nobilitatis*, під час російського правління ця позиція перетворилася на номінальну, інколи міг замінити маршалка і призначати комірників, тобто повітових землемірів); *Wojski z Woźnym Protazym ze świecami w sieni Stali i rozprawiali* (судовий урядовець, вибирався найчастіше з дрібної шляхти, вручав повідомлення до суду, підтримував контакти зі сторонами, оглядав місце злочину, жертви або постраждалих, виконував рішення суду в цивільних справах, наглядав за порядком під час судового процесу);

Stuszenie Woźny powiadał, że w zamkowej sieni Zmieści się i palestra (адвокатура). Звісно, сучасному читачеві семантика цих посад невідома вимагає декодування, проте реципієнтові часів Адама Міцкевича вона зрозуміла, тому автор не вдавався до зайвих коментарів. Ці номени були джерелом додаткової інформації до портрета того чи іншого героя, надаючи йому реальності, а усьому твору правдивості зображуваних подій.

Зміст горизонтального рівня прочитання (славетне історичне минуле, повстання, війни, будні шляхти, особливо її інтерес до полювання), зумовив насичення вертикальної площини реаліями, співвідносними з воєнним / військовим контекстом (*Stoją na szanłcach Pragi* (земляне укріплення позиції артилерії); *Często na awanpostach nasz z Francuzem gada* (передовий сторожовий пост, який виставляють для охорони від несподіваного нападу ворога)), де висока частотність вживання властива назвам зброї: *I nacięta od licznych kordów jak nasięka* (різновид мачуги, на дерев'яному чи металевому держаку розміщувалася головка з гострими шипами); *Myślił zrobić wycieczkę, porwał karabelę* (шабля, котру носила польська шляхта, основною ознакою був держак у формі орлиної голови); *Pewnie tu probowano hartu zygmunówek* (шабля з портретом Зигмунда III Вази); *Czy szerpentyną, czyli nawet z pistoletu* (крива шабля).

Сектор вертикального контексту, котрий презентують культурно-освітні реалії, номени зі сфери мистецтва і науки, характеризує дещо бідніша семантична структура. Він обмежений переважно згадками мистецьких об'єктів, що мають патріотичне забарвлення, посилюють національне звучання, звертаються як до фольклорних джерел, так і історичного підґрунтя: *By stary Dąbrowskiego usłyszeć mazurek* («Пісня польських легіонів в Італії», яку виконували на мелодію мазурки); *Panienki za wysmukłym gonią borowikiem, Którego pieśń nazywa grzybów pułkownikiem* (відома литовська пісня про гриби, котрі виходять на війну під керівництвом боровика); *Przywoził mnóstwo z każdej za Niemen wprawu ... mazurów z Warszawy* (первісно польський народний танець у жвавому темпі й розмірі $\frac{3}{4}$, у XIX ст. популярний при дворах шляхти); *Pieśń o Justynie, powieść o Wiesławie* (вірш Ф. Карпінського; селянка К. Бродзінського). *Książd Poczobut, człek sławny, był obserwatorem* (відомий польський астроном, математик, поет); *Dzieci wasze kopami pomieszczał w konwikcie* (школи при монастирях).

У секторі реалій релігійного життя функціональне навантаження одиниць вертикального контексту різняться. Окремі конотують інформацію, котра бере участь у розкритті не тільки підтексту, а й концептуальності твору, акцентуючи значення віри у житті населення Польщі, Литви. Згадки про образи Діви Марії у Ченстохові та Вільні не є випадковими, адже загальновідомим є факт особливого ставлення поляків, литовців до цих святих образів: *Panno święta, co Jasnej bronisz Częstochowy I w Ostrej świecisz Bramie* (Ченстоховська ікона Божої Матері – одна з найбільш шанованих святинь Польщі; знаний своєю чудодійною силою образ Діви Остробрамської у Вільні). Конотативні відомості, які генерують номени на позначення святих, католицьких орденів, відомих релігійних діячів, костельних традицій, доповнюють фактуальний рівень прочитання поеми, інформуючи про активне функціонування елементів релігійного життя у світському, щоденному: *Przy nim stał kwestarz* (член ордену, який жебрував і цілком залежав від милостині людей); *Za myśliwych, msza zwykła świętego Huberta* (патрон мисливців); *Dobrze napisał Baka, że śmierć dżga* (єзуїт, місіонер, який походив з литовської шляхти); *Aby tu jak najrychlej przybył z wijatykiem* (святе причастя, що подається хворому на смертельному одрі, їжа в дорогу до вічного життя).

Група одиниць вертикального контексту на позначення реалій побуту різнопланова, адже об'єднує назви страв, одягу, транспортних засобів, знарядь праці, одиниць виміру і т. ін.

А. Міцкевич дуже ретельно підійшов до зображення зовнішнього вигляду персонажів, представників різних верств населення, їх одягу, взуття, прикрас і под. Письменник увів у вертикальну площину номени типових ідентифікаторів тогочасної моди: *Widząc gościa, na folwark dążył po kryjomu, Bo nie mógł wyjść spotykać w tkackim pudermanie* (плащ, що захищає від пилу, коротка пелерина, одягається зверху на вбрання під час розчісування і припудрювання); *Widać było z łez, które wylotem kontusza Otarł prędko* (верхній чоловічий одяг, довга сукня, застібається спереду, з розрізаними рукавами); *Rubasznie wuwijając pasek z ogórkami* (пояс з френзелями зі сплетених грубих шнурків); *Nie czekając, dobywa rapier spod kirejki* (верхній чоловічий одяг, підбитий хутром, з широкими рукавами, первинно прийшов від турків); *Peruka z harbajtele* (сіточка на волосся); *Woźny pas mi odwiązał, pas słucki, pas lity* (пояси, що виготовлялися в Слупську, були

популярні у всій Польщі); *W kurtkach, w butach stryflastych, w pantalonach białych* (високі шкіряні чоботи для кінної їзди; штани); *Zawsze nosił Horeszków liberyją dawną* (офіційний одяг королівської служби); *Uwiązany na taśmie ze srebrnym kutasem* (френзель); *Pośrodku szła dziewczyna w bieliznę ubrana* (біла сукня).

Для відтворення щоденного життя шляхти письменник вводить у вертикальний контекст поеми вербальні одиниці, котрі генерують інформацію про те, як проводили свій час герої (полювання, гра в карти й под.), хто допомагав в організації розваг: *Gra Sędziez z bernardynem Grał w mariasza* (гра в карти); *Widząc rumaki szczwaczów, dojeżdżaczów smucze, Psy jak szalone cwałem śmigają po dworze* (обслуга полювання); ... *wziąć co żywo Dwie pjawki, które w całej okolicy słyną* (порода англійських собак для полювання на великого звіра), які транспортні засоби використовували: *A już gotowe stały cugi i podwozy* (четверо чи шестеро коней, запряжених парами); *Ani rżące rumaki, skrzypiące kolasy* (легкий, відкритий візок, подібний до брички); *Stąd chłopska furmanka Skrzypi, lecąc jak poczta* (бричка).

Дуже скрупульозним є автор у змалюванні специфіки функціонування маєтків, палаців – їх внутрішнього облаштування, служби. Він не тільки подає точні назви господарських приміщень: *Sień wielka jak refektarz* (їдальня); *Więc uciekli pod lamus* (будівля для зберігання харчових продуктів, одягу, зерна, знарядь праці, цінного майна, а також для житла влітку), а й номени посад, обов'язків слуг, котрі забезпечували лад у побутовому житті шляхти: *Klucznikiem siebie tytułował* (відповідальний за ключі); *Domowemu to ptactwu taki ochmistrzyńi Wymyśliła ogródek* (домоуправителька в помісті).

Особливий національно-маркований польський і литовський контекст автор будує шляхом активного використання фонові лексик на означення типових для цього регіону страв, назв посуду і под.: *I chłodziec litewski milcząc żwawo jedli* (холодний суп); *Szlachta ciągnęła kufy z piwnicy na pasach* (велика дерев'яна бочка, котру використовували у виноробстві, пивоварстві); *Półgęski thuste, kumpie* (копчена гусятина і свинина).

Спорадично у структурі вертикального контексту фіксуємо номени одиниць виміру: *Ogiński sto włók lasu raz przegrał o wilkadaw* (близько 18 га).

Реалії світу природи (назви дерев, квітів, кущів, трав, городини, тварин, птахів, комах і т. ін.) є продуктивними елементами

вертикальної площини поеми «Пан Тадеуш»: *Gdzie bursztynowy świerzop, gryka jak śnieg biała* (давня регіональна назва дикої редьки); *Na oknach donice z pachnącymi ziołki, Geranium, lewkonija, astry i fijołki. Połyskał się wstążkami jaskrawych stokrotek* (квіти); *I zielonym ślazem w konopie z wolna ręce wsuwa, I rozchylając gęstwę badylów* (рослина родини мальвових); *Kędyś, u brzegów kałuży, Klekce bocian. Na kopach siedzą wrony zmokłe* (птахи); *Jako wachlarz zwiniony, borowik rozrostły, W drugim związane razem jakby polne kwiatki, Opieńki i rozlicznej barwy surojadki. Wojski miał muchomora* (гриби); *Tu owiec trzoda becząc w ulice się tłoczy. Stado cielic tyrolskich z mosiężnymi dzwonki; Tam konie rżące lecą ze skoszonej łąki* (свійські тварини). Як продуктивний елемент вертикальної площини вони генерують відомості, що активно взаємодіють з предметно-логічними й насамперед емоційно-експресивними інформаційними ланцюгами концептуальності твору. Окрім типової для таких номенів функції відтворення краси литовської природи, реалізують особливе смислове навантаження – переймають на себе роль метафізичної сили, що захищає двір Соплиці, його традиції, тобто набувають ореолу оберегів.

В ономастичному сегменті вертикального контексту поеми «Пан Тадеуш» найактивнішими елементами виступають топонімічні реалії, етноніми на означення литовських, польських міст, річок, озер, лісів, пущ, місцевих жителів і под.: *Litwo! Ojczyzno moja! Robaka, który przybył z tamtej strony Wisły; Białowieży, Świtezi, Ponar, Kuszelewa! Zbudował miasto Wilno; Przywoził mnóstwo z każdej za Niemen wyprawy; Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych; W takim Litwinka tylko chodzić zwykła z rana; Jest sława, a więc będzie i Rzeczpospolita!*

Отже, реалії – важливий компонент вертикального контексту поеми «Пан Тадеуш». Формуючи вертикальний простір художнього твору, автор скрупульозно добирав ті фонові лексеми, котрі через історичні, культурні, соціальні конотації якнайповніше характеризують епоху, надають твору патріотичної тональності.

Другим засобом, який бере активну участь у формуванні вертикального контексту поеми А. Міцкевича, виступають алюзивні номінації та цитати, котрі, називаючи осіб, факти, події з історії, релігії, міфології, мистецтва і т. ін., відсилають читача до певних елементів історико-культурного контексту як тогочасної Литви, Польщі, так і європейського чи світового простору.

Серед алюзивних одиниць вертикальної площини твору найпродуктивнішими є ті, першоджерелом котрих є міфологія. Назви богів, героїв міфів допомагають за мінімального вербального оформлення подати влучні порівняння, пояснення вчинків персонажів, представити їх портрети, адже викликають у свідомості читача цілий ряд відповідних асоціацій, символів, що безпосередньо пов'язані з міфологічними постатями: *Unieśli młodą parę stojącą na progu, Podobną Janusowi dwulicemu bogu* (один з найдавніших римських богів, покровитель входів – виходів, початків – кінців, зображався як чоловік з двома лицами по обидва боки голови); *Miało zaś kształt złotego rogu Amaltei* (ріг кози Амальтеї, що вигодувала своїм молоком Зевса, наповнений квітами, овочами, фруктами, символ достатку та багатства); *Hrabia widział w nich obraz elizejskich cieni* (душі померлих, котрі після смерті перебували на Єлісейських полях – місці вічної весни на крайньому заході землі, де немає хвороб, страждань, панує вічний мир); ... *jak wracająca w drzewo rodzime dryjada* (лісова німфа, що живе на дереві); ... *panuje z Pomoną, Florą i Wertumnem Nad Dobrzyńskiego domem, stodołą i gumnem* (бог пір року та пов'язаних з ними змін у природі); *Leciały jak przed wozem bogini rozkoszy* (богиня кохання Афродіта).

Вводячи на денотативний рівень такі алюзії, як *Ostatni król, co nosił kołpak Witoldowy; Jak ów Wespazyjanus nie wachał pieniędzy*, А. Міцкевич вказує на реальні факти, співвідносні як з національною історією, так і світовою, сподіваючись, що реципієнт володіє інформацією про литовського князя Вітольда та польського короля Зигмунда Августа чи римського імператора Веспасіана й крилаті фрази його авторства.

Додаткову інформацію до основних семантичних ланцюгів поеми конотують алюзії, джерелом котрих є мистецтво загалом, музичне зокрема. Порівняння з Цибульським, героєм відомої у Литві жалібною пісні про пані Цибульську, котру чоловік програв у карти москалеві, не є випадковим, оскільки розкриває специфіку самосприйняття Ключника: *Czy ja Cybulski? — rzecze na to Klucznik z żalem – Co żonę przegrał, grając w mariasza z Moskałem*. Патріотичний контекст створює алюзія *Wygrały Włochom polskie trąby legijonów*, адже це покликання на написану Юзефом Вибицьким у 1797 році пісню польських легіонів, котрі воювали під командуванням Яна Домбровського, відому також як «Мазурка Домбровського», національний гімн Польщі.

Аналіз семантичного наповнення поеми «Пан Тадеуш» А. Міцкевича свідчить, що вертикальний контекст твору не обмежений лише польським та литовським культурним простором. Фіксуємо реалії інших народів, котрі стали частиною життя місцевого населення або прямо чи опосередковано співвідносні з історичним і культурним процесами, що відбувалися на Литві, у Польщі: *Nalal węgrzyna* (угорське вино); *Wreszcie, po wielu kosztach i ukazach* (розпорядження російського царя); *A czy Sędzia – rzekł Major – żółtą księgę czytał* (збірник російських військових законів); *Wtargnęli do nas hordą gorszą od Nogajów* (турки, що проживали на Кавказі); *Wiadomo, że tytuły przychodzą z Paryża* (столиця Франції); ... *oj ten Bonapart figurka! Bez Suwarowa to on może nas wytuza* (французький імператор, полководець; головнокомандувач російської царської армії); *Wy, klasyczne Tyburu spadające wody!* (річка в Італії); ... *o są dwaj Brejgele I oprócz Ruisdala, na całej północy* (фламандські художники; голландський пейзажист); *Aż tu widzimy wszystkie landraty, hofraty* (начальник повіту в Пруссії; радник двору в Німеччині, Австрії); *I którym droższy niż laur Kapitolu* (один з семи пагорбів, на котрому збудовано Рим, у переносному значенні – офіційне визнання).

Отже, вертикальний контекст поеми Адама Міцкевича «Пан Тадеуш» має традиційну структуру, у котрій вирізняємо сектор національно-маркованої лексики, що співвідносна з литовським і польським історико-культурологічним контекстом, та сектор алюзій, першоджерелом котрих виступає міфологія, світовий історичний процес, знакові мистецькі зразки і под. Елементи вертикальної площини твору польського письменника тісно взаємодіють з інформацією горизонтального контексту, доповнюючи, увиразнюючи, розширюючи за мінімального словесного вираження інформаційний потенціал останньої шляхом генерування відомостей про певні історичні події та постаті, елементи побуту, культурно-освітні реалії, котрі не беруть участі у формуванні основних сюжетних ліній, натомість створюють цілком правдиве, реальне тло для розвитку інтимної, патріотичної тематики.

У майбутньому бачиться доцільним більш ґрунтовно вивчити ономастичний простір як елемент вертикального контексту поеми. Зібраний матеріал дозволить повніше розкрити питання глибини концептуального рівня прочитання літературного шедевра Адама Міцкевича зокрема, індивідуально-авторської мовної картини світу загалом.

Література

1. Ахманова О. С., Гюббенет И. В. Вертикальный контекст как филологическая проблема. Вопросы языкознания. 1977. № 3. С. 47 – 54.
2. Васейко Ю. Структурно-функціональні параметри вертикального контексту художнього твору: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Луцьк, 2004. 21 с.
3. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. Москва, 1980. 320 с.
4. Міцкевич А. Пан Тадеуш, або Останній наїзд на Литві. Київ, 1998. 639 с.
5. Chrzanowski I. Za co powinniśmy kochać Pana Tadeusza. Rzym, 1995. 230 s.
6. Górski K. Adam Mickiewicz. Warszawa, 1989. 378 s.
7. Jastruń M. Adam Mickiewicz. Warszawa, 1984. 235 s.
8. Pigoń S. O księgach narodu i pielgrzymstwa polskiego. Kraków, 1996. 150 s.
9. Stupkiewicz S. Adam Mickiewicz. Zarys bibliograficzny. Warszawa, 1957. 279 s.

References

1. Akhmanova O. S., Hiubbenet Y. V. *Vertykalnyy kontekst kak fylolohycheskaia problema* [Vertical context as philological problem]. *Voprosy yazykoznyania*. 1977, issue 3, pp. 47 – 54. (in Russian).
2. Vaseiko Y. *Strukturno-funktsionalni parametry vertykalnoho kontekstu khudozhnoho tvoruv* [The structural-functional aspects of vertical context of artwork.]: Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Lutsk, 2004, 21 p. (in Ukrainian).
3. Vereshchahyn E. M., Kostomarov V. H. *Lynhvostranovedcheskaia teoriya slova* [Lingvo Local theory of world]. Moscow, 1980, 320 p. (in Russian).
4. Mitskevych A. *Pan Tadeush, abo Ostannii naizd na Lytvi* [Sir Thaddeus, or the Last Lithuanian Foray]. Kyiv, 1998, 639 p. (in Polish, Ukrainian).
5. Khzhanovski I. *Za tso povinnismy kokhach' Pana Tadeusha* [Why we have to love Sir Thaddeus]. Roma, 1995, 230 p. (in Polish).
6. Gurski K. *Adam Mitskevych* [Adam Mickiewicz]. Warsaw, 1989, 378 p. (in Polish).
7. Yastrun' M. *Adam Mitskevych* [Adam Mickiewicz]. Warsaw, 1984, 235 p. (in Polish).
8. Pihon' S. *O ksenhakh narodu i pelzhymstva polskeho* [About national book and polish pilgrim]. Crakow, 1996, 150 p. (in Polish).
9. Stupkevich S. *Adam Mickiewicz. Zarys bibliografichny* [Adam Mickiewicz. Biography]. Warsaw, 1957, 279 p. (in Polish).

Yuliia Vaseiko. The Vertical Context of the Adam Mickiewicz's Poem «Pan Tadeusz». The article analyzes the vertical context of the poem «Pan Tadeusz» written by the famous Polish writer Adam Mickiewicz. It has been found out that the vertical context of the art work has a traditional semantic structure. It consists of a semantic field of the words with national meanings, which are mostly represented by the Lithuanian and Polish cultural and historical contexts, and the sector of allusion units and nominations, where the highest productivity is typical for allusions, the

original source of which is mythology, world history, culture. The units of the vertical context of the poem «Pan Tadeusz» create a semantically rich background for the development of main lines sense: the love story, the life of the rich people, the struggle of Lithuania and Poland for independence. The vertical context by minimum verbal presentation connotes information about historical, cultural events in the life of countries (Poland and Lithuania), contains references to their prominent representatives, describes the peculiarities of the state system, depicts everyday realities (clothes, dishes, transport etc.), names real Polish and Lithuanian onomastic space. If the reader in his thesaurus has knowledge about background information, designated by the units of the vertical context of the poem, he can perceive the semantic structure of the Adam Mickiewicz's masterpiece «Pan Tadeusz» much deeper and more fully.

Key words: vertical context, horizontal context, implication content, culture, background information, the words of national meanings, allusion, informational levels of the artwork.

Васейко Юлія Святославівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; *ORCID ID*: 0000-0001-5227-1097; *jvaseyko@gmail.com*

УДК 821.162.1'04-1.09:7.04Станіславська

Oksana Wysznewska

Motyw miłości w trenach Anny Stanisławskiej

У статті розглянуто проблеми творчого осмислення мотиву кохання в тренах Анни Станіславської. Визначено елементи автобіографізму та специфіки їх індивідуально-авторського втілення в поетичному тексті. Проаналізовано мовно-стилістичні засоби вираження кохання в шлюбі, а саме метафори, слова-символи та інші. З'ясовано роль шлюбних стосунків у формуванні різних емоцій та почуттів авторки. Вказано на вплив античної та християнської моделей кохання на творення авторської моделі.

Ключові слова: трен, мотив кохання, афект, автобіографізм, образ-символ.

Miłość jest jednym z popularnych motywów literackich. Temat miłości pojawiał się w literaturze już od starożytności. Niemal każdy twórca poruszył kiedyś temat uczuć i dla każdego miłość ma inne natężenie, każdy opisuje ją więc w sobie właściwy sposób.